

УДК 787.6.071.5 : 784.036.071.1(477.83-25) "19." М. Грисенко

МИКОЛА ГРИСЕНКО – ЗАСНОВНИК ПРОФЕСІЙНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ БАНДУРНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ЛЬВІВСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Богдан ЖЕПЛИНСЬКИЙ

*Львівське обласне відділення Національної Спілки кобзарів України
вул. Л. Курбаса, 5, Львів, 79054,
Тел. 2629239.*

Роксоляна ГАВАЛЮК

*Львівське державне музичне училище ім. С. Людкевича
вул. Шашкевича, 5, Львів, 790054,
g.roxolana@gmail.com*

Стаття містить реконструкцію основних етапів життєвого шляху та діяльності співака-соліста багатьох музично-драматичних і оперних театрів, керівника виконавських колективів та бандуриста-виконавця М. Грисенка. У контексті дослідження здійснено аналіз засад формування його творчої особистості та характеру виконавського, організаційно-адміністративного і диригентського досвіду.

Ключові слова: фундатор музично-освітніх традицій, педагогічна діяльність, бандурне виконавство, професіоналізація освіти.

Микола Григорович Грисенко (19. XII. 1889, с. Кам'яне Підвисоцького р-ну Кіровоградської обл. – 8. III. 1965, Київ) – виходець з багатодітної родини малоземельних селян¹, змалку захоплювався красою народної пісні, а оскільки був наділений тенором багатого тембру, згодом брав участь у професійних хоровах колективах, серед яких антрепризи М. Завадського (у Києві, 1907-1910) та Д. Агренєва-Слов'янського (у Москві, 1910-1911)². Потрапивши на військову службу до Петербурга, невдовзі став солістом Петербурзької оперети (1917-1918) завдяки приватним заняттям з професором вокалу В. Супрунєнком. У цей же час він брав участь в організації Спілки Робмис (робітничих мистців), де працював секретарем, а також був призначений інструктором у театральних справах при Наросвіті.

Згодом музикант, оселившись у Києві, працював солістом Київської опери й Уманського окружного музично-драматичного театру³ (роботу якого очолював до 1922 р. та в 1925–1926 рр.), а також увійшов до складу Київської капели

¹ У сім'ї було дев'ятеро дітей.

² Тут і далі біографічні відомості подано за письмовими спогадами М. Грисенка (власний архів Б. Жеплинського) та за його особовою справою з архіву ЛДМУ ім. С. Людкевича.

³ Реорганізованого з мандрівного Українського муздрамтеатру.

кобзарів. Вона була організована 1918 р. у час гетьманату в Києві легендарним “бандуристом у фрак” Василем Ємцем. Ліквідована 1919 р. з ідеологічних міркувань, вона відновила свою діяльність уже в радянський час (1923) під назвою “Перша Київська капела кобзарів” під орудою М. Кашуби та за співпраці Г. Копана і Г. Андрійчика. Серед її учасників були А. Яценко⁴, Ф. Дорошко, Г. Комаренко, М. Грисенко, К. Дзюбенко, Б. Данилевський⁵, Ю. Барташевський. Від 1924 р. художнім керівником капели став М. Полотай.

Репетиції колективу – тоді кобзарського гуртка, до якого входили члени правління Порфирій Демуцький⁶, Микола Грінченко, Пилип Козицький, Дмитро Ревуцький та 11 виконавців, відбувались у приміщенні Лисенкової музично-драматичної школи на вул. Підвальної, № 16. Тут розгорнуло свою діяльність Музичне Товариство ім. М. Леонтовича, яке здійснювало організаційну підтримку відродження і професіоналізації національних форм музикування.

У репертуарі капели ансамблеві номери чергувалися з сольними, де солісти спеціалізувалися у виконанні певних жанрових груп. Зокрема, інструментальні танцювальні композиції виконував А. Яценко. Багатоголосне ансамблеве виконання та акомпанемент переважно імпровізувалися. В. Уманець, учень М. Грисенка, описуючи спогади її учасників, зазначав: “Гармонізації пісень мали імпровізаційний характер, бо спеціальних хорових аранжировок та інструментальних супроводів ніхто не робив. Частково використовувалися гармонізації М. Лисенка, Я. Степового, та деяких інших авторів. Однак в силу якісного відбору співаків-бандуристів, які добре володіли технікою гри на інструменті (Г. Копан, А. Яценко, Г. Андрійчук, М. Грисенко, М. Полотай), виконання капели приваблювало своєю безпосередністю, задушевністю і достатньою культурою” [7, с. 19]. У 1926-1928 роках він є солістом капели “Думка”, а у 1928-1929 – очолює її роботу. З 1929 р. керівництво перейняв М. Опришко, який здійснив низку професійних багатоголосних аранжувань для капели та малих ансамблів – дуетів, квартетів, тріо, ускладнивши фактуру та гармонічну мову супроводу і вокального ансамблю. Капела гастролювала у Миргороді, Гайсині, Умані, Крюкові, Одесі, Кривому Розі, Глухові, Чернігові.

Перша капела бандуристів стала важливою школою академізації методів навчання та опанування виконавського репертуару. Цікавими були пошуки методів бандурної педагогіки та робота над удосконаленням інструменту. Зокрема, її учасники користувались хроматичними бандурами без перестроєння, у яких для хроматизації використовувались приструнки-півтони, що дозволяло гру лише чернігівським способом.

За спогадами М. Грисенка, учасника капели кількох перших складів, провідним практиком впровадження хроматизації в цьому колективі був Григорій Андрійчик – виконавець і майстер бандур, якій від 1928 р. ввів на приструнках півтони f, dis, а з 1929-1930 рр. – ще також b, as (gis) та cis. Капеляни неоднозначно сприймали ці нововведення і деякий час навіть осуджували як зраду недоторканості народного способу виконання.

⁴ А. Яценко протягом 1936-1941 рр. працював директором Українського радіокомітету.

⁵ Борис Іванович Данилевський (1900-1943) – випускник Київського музично-драматичного інституту за спеціальністю диригент (капельмейстер) духового оркестру (1933), а також професійний бандурист, ліричний бас.

⁶ Володів грою на бандурі.

Упродовж 1929–1932 рр. М. Грисенко викладав бандуру у вечірній школі, з 1933 р. вів вокал у Музичному технікумі, у 1933–1935 рр. – вокал, кобзарське мистецтво та бандурну гру у Київській вечірній консерваторії. Водночас (1930 – 1935) навчався у Київському музично-драматичному інституті ім. М. В. Лисенка на вокальному відділі. Тоді ж у М. Грисенка з'являються нові учні – під його проводом опановував бандурне виконавство Андрій Бобир, згодом видатний музичний діяч, вчений, бандурист-виконавець, народний артист України, композитор і педагог, в. о. доцента НМАУ ім. М. В. Лисенка по класу бандури (1951 – 1985), багатолітній художній керівник і диригент оркестру народних інструментів Укртелерадіо (протягом 1965–1992 рр.).

Згодом М. Грисенко, змінивши фах, став оперним співаком і до початку Другої світової війни працював солістом Ворошиловградського, Вінницького й Київського театрів опери та балету, гастролував на західноукраїнських землях. У воєнні роки М. Грисенко у складі фронтової бригади артистів виступав у військових частинах, був солістом Московського театру ім. Станіславського (1940–1941 рр.).

Під час боїв за Дніпро потрапив у полон поблизу Яготина, а після звільнення працював солістом Українського музично-драматичного театру в Дніпропетровську (1942–1943) та Музично-драматичного театру ім. І. Франка у Тернополі (1943–1944), викладав вокал і бандуру на Тернопільщині та в Кременці (1944). Після звільнення Львова від фашистів 1944 р. доля надовго зв'язала його зі Львовом. У програмах Львівського оперного театру сезону 1945–1946 р. бачимо ім'я М. Грисенка у прем'єрному складі “Наймички” М. Вериківського у ролі Підстарости, в ряді інших тенорових партій. Він також працює педагогом з вокалу. Подальша його педагогічна праця полягала у бандурному виконавстві. У квітні 1948 р. митець залишає театр і стає співаком і бандуристом Львівської філармонії, а з 10 грудня 1949 р. (згідно з наказом № 77, що зберігається у фондах архіву навчального закладу) його зараховано на посаду викладача бандури у Львівському державному музичному училищі.

На той час у Львові викладання бандури велось лише у студіях та при самодіяльних капелах, організованих талановитим бандуристом і педагогом Юрієм Сінгалевичем і його учнями Зиновієм Штокалком, Олегом Гасюком та ін. Методи опанування інструмента нерідко поєднували риси академічної інструментальної та автентичної, традиційної кобзарської освіти. Організація капели бандуристів у Політехнічному інституті зумовила потребу виготовлення інструментів фабричним методом (доти львівські бандуристи та їхні вихованці майстрували їх власноруч). Львівська фабрика музичних інструментів виготовила 1949 р. першу партію бандур за кресленнями організатора нового виконавського колективу – О. Гасюка. Однак загибель Ю. Сінгалевича в автокатастрофі, репресії та заслання його вихованців різко обірвали розвиток самодіяльного виконавства, роботу кобзарських студій, опанування харківського методу гри та конструктивних пошуків у виготовленні інструментів.

У цій непростій ситуації власне М. Грисенко взяв на себе складну місію: отримавши спеціальний дозвіл Міністерства культури УРСР, він започаткував бандурні класи у двох львівських музичних школах (ДМШ № 1 і 2) та нещодавно відкритому відділі народних інструментів Львівського музичного училища (цікаво, що першими народними інструментами, які тут викладали, були акордеон та бандура). “Струнні щипкові “академічні народні” інструменти тільки-но починають цементувати свій академічний стан у галузі репертуару, що можна пояснити молодістю їхнього буття в зазначеній якості” [5, с. 70-72].

Наприкінці 1940 – поч. 1950-х років тривали переслідування та репресії щодо учнів кобзарської школи Ю. Сінгалевича, солістів-виконавців, учасників та керівників ансамблів. Зокрема, було заарештовано О. Гасюка – керівника капел Політехнічного інституту та Будинку вчителя у Львові. До керівництва першим колективом приступив М. Табінський, другу 1950 р. очолив М. Грисенко.

Цікавими були його пошуки з метою використання акустичних особливостей звучання інструмента: оскільки більшість учасників колективу користувалися майстровими бандурами з Полтавщини, Харківщини, з майстерні кобзарської школи Ю. Сінгалевича з гарним тембром, але слабою силою звуку, М. Грисенко запропонував оригінальну методику, яка давала змогу посилити звук із використанням резонуючого потенціалу підлоги сцени: г-подібний елемент дверних петель (скоба-закрутка) з різьбою кріпився, з'єднуючи інструмент та стілець, що давало значне посилення інтенсивності звучання без звукопідсилюючої апаратури. У репертуарі керівник надавав перевагу вокальним ансамблевим композиціям, відмовившись від суто інструментальних творів. Допомагаючи опанувати репертуар ансамблям, які не знали нотної грамоти, він працював з ними особисто, демонстрував вокальну лінію та показував супровід на інструменті – практично дотримуючись давніх традицій⁷. Подібним методом користувався у школах та училищі, ставлячи на чільне місце працю над вокалом, культивував вільне імпровізаційне начало виконавця, самостійне опрацювання аранжувань та гармонізацій для творів репертуару – так, як це було свого часу у його капелі. Натомість гами, вправи, етюди у методику викладання гри на бандурі у Львові запровадив уже його учень Василь Герасименко за аналогією до інших дисциплін народно-інструментального циклу (домри, баяна).

В умовах гострого браку навчального репертуару та інструментарію, М. Грисенко зумів добитись популярності цього інструмента серед інших у музичних школах та до моменту повернення в Київ 1953 р. підготувати достойну педагогічну зміну. Одним із найяскравіших серед його львівських вихованців став майбутній реформатор бандурної освіти у Львівській консерваторії (нині Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка) В. Герасименко, який продовжив діяльність свого наставника в музичному училищі та консерваторії.

Згідно з наказом Комітету в справах мистецтв УРСР (№ 232 від лютого 1953 р.) М. Грисенка переведено до Державної заслуженої капели бандуристів УРСР на посаду соліста капели. рр. Він працював солістом-бандуристом Київської філармонії та керівником капели бандуристів при Київському палаці піонерів (1953–1959), керував ансамблем бандуристів Київського політехнічного інституту (1959–1962), від 1962 р. – капелю бандуристів київського Будинку вчителя. Відзначаючи методичні здобутки свого вчителя у педагогіці, Василь Уманець зауважував: “Не можна вважати правильним, що виховання бандуристів в музичних училищах і консерваторіях здійснюється на відділах і факультетах народних інструментів. Адже для бандуриста важливим компонентом є спів, а це ставить бандуру ближче до диригентсько-хорової спеціальності, – так як це було в довоєнні роки. . . Бандура починає займати певне місце і на уроках співів. Треба відзначити київського педагога М. Г. Грисенка, який проводив уроки співів під бандуру (школа-інтернат № 6, середня школа с. Тарасівки). Він же в післявоєнні роки навчав дітей гри на

⁷ З інтерв'ю з тодішнім учасником капели Будинку вчителя, тепер – головою Львівської секції СКУ Б. Жеплинським.

бандурі в Київському палаці піонерів, а в Будинку вчителя працював з дорослими” [7, с. 2]. На огляді художньої самодіяльності у Києві, присвяченому 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка, митець був удостоєний звання лауреата.

Працюючи у навчальних закладах, професійних та самодіяльних колективах, М. Грисенко дбав про їхнє забезпечення навчальним та виконавським репертуаром. У ньому переважали фольклорні обробки для ансамблів бандуристів, але доводилось писати й твори на політично заангажовані тексти.

Серед його учнів, окрім вищезгаданих були: В. Уманець – композитор, кандидат мистецтвознавства, доцент Київського педагогічного інституту, Е (Є.) Гурандо, Ю. Гурська, Л. Сидоренко, В. Герасименко, інструменталістка та викладач бандури у навчальних закладах Львова Г. Гальчак; деякий час у нього навчалась Ю. Пашковська, відома естрадна співачка 1960-1970-х рр. (учениця класу вокалу у Т. Діденко) та ін.

Знана львівська бандуристка Ганна Гальчак вчилась у ДМШ № 1 у класі Василя Явтуховича, а в музичному училищі – у його вчителя М. Грисенка. Згодом, у консерваторські роки, знову потрапила до класу педагога В. Герасименка. Саме вона, як і Г. Менкушт, Л. Посікіра, обидві доньки В. Герасименка – Оксана та Ольга, бандуристки-солістки та ансамблістки, нерідко ставала виконавицею на експериментальних зразках інструментарію, над яким працював майстер-конструктор.

Василь Герасименко – учень М. Грисенка у Львівському музичному училищі та А. Бобири з бандури, М. Шелюжка, Ю. Корнилової з вокалу у Києві, блискучий педагог і талановитий майстер-конструктор, викладач класів бандури у ДМШ № 1, Львівському музичному училищі, спеціалізованій музичній школі-інтернаті ім. С. Крушельницької, нині – професор Національної музичної академії ім. М. Лисенка у Львові, творець понад 300 перекладень для бандурних ансамблів та бандури соло.

Свого часу Василь Явтухович зауважив: “На жаль, я з великим запізненням зрозумів свій недогляд стосовно Миколи Григоровича. Не подбав своєчасно виявити його біографічні дані і належно оцінити і увіковічити його пам’ять. Адже, коли б не М. Грисенко, чи склалася б моя доля як музиканта? Коли і як відбувалося б становлення професійного бандурного виконавства і не лише у Львові?” [3, с. 22]. Отож сподіваємось своїм невеликим дослідженням хоча б частково віддати шану львів’ян досвідченому українському бандуристові – Миколі Грисенкові.

---

1. *Давидов М. А.* Історія виконавства на народних інструментах (українська академічна школа) : підручник для вищих та сер. муз. навч. закладів. / М. Давидов – Київ : НМАУ ім. П. Чайковського, 2005. – 419 с.

2. *Дутчак В. Г.* Ансамблевий вид виконавства на бандурі. Історія і сучасність / В. Дутчак // *Любіть Україну. Пісні для ансамблів бандуристів в аранжуваннях* В. Дутчак. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С. 3-12.

3. *Кияновська Л. О.* Лицар бандури. До 80-річчя Василя Герасименка / Л. Кияновська – Львів : ТеРус, 2007. – 60 с.

4. *Кужелев Д. О.* Кафедра народних інструментів. Оркестр народних інструментів / Д. Кужелев // *Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка – Львів : СПОЛОМ, 2003. – С. 179-188.*

5. *Морозевич Н. В.* Народно-професійний синтез у сучасному бандурному мистецтві (на прикладі Першої сонати М. Дремлюги) / Н. Морозевич // Науковий вісник НМАУ : Музичне виконавство. Кн. Шоста. – К. : НМАУ, 2000. – Вип. 14. – С. 70-83.
6. *Скляр І.* Київсько-харківська бандура / І. Скляр. – Київ : Музична Україна, 1971. – 116 с.
7. *Уманець В. А.* Зародження і розвиток кобзарського професіоналізму. Перший ансамбль (1918 р.). Розвиток кобзарства у 20-ті роки / В. Уманець // Бандура, 1995. – № 53-54. – С. 18-22.
8. *Уманець В. А.* Мистецтво кобзарів-бандуристів на сучасному етапі / В. Уманець // Бандура. – 1995. – № 53-54. – С. 1-10.
8. *Шевчук О., Якименко Н.* Музичне життя / О. Шевчук, Н. Якименко // Історія української музики: [В 4 т.] / АН УРСР. Ін-т мит-ва, фолькл. та етногр. ім. М. Т. Рильського. – К., 1991. – Т. 4. : XX ст. – С. 428-456.

НИКОЛАЙ ГРИСЕНКО – СОЗДАТЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИЧЕСКОЙ БАНДУРНОЙ ПЕДАГОГИКИ ВО ЛЬВОВСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Богдан ЖЕПЛИНСКИЙ

*Львовское областное отделение Национального Союза кобзарей Украины
ул. Л. Курбаса, 5, 79054 Львов, Украина
Тел. 2629239.*

Роксоляна ГАВАЛЮК

*Львовское государственное музыкальное училище им. С. Людкевича
ул. Шашкевича, 5, 79054 Львов, Украина
g.roxolana@gmail.com*

Статья содержит реконструкцию основных этапов жизненного пути и деятельности певца-солиста многочисленных музыкально-драматических и оперных театров, руководителя исполнительских коллективов и бандуриста-исполнителя М. Грисенко. В контексте исследования осуществлен анализ принципов формирования творческой личности и характера исполнительского, организационно-административного и дирижерского опыта.

Ключевые слова: основатель музыкально-образовательных традиций, педагогическая деятельность, бандурное исполнительство, профессионализация образования.

MYKOLA HRYSENKO AS A FOUNDER OF PROFESSIONAL ACADEMIC BANDURA PEDAGOGICS IN LVIV EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Bohdan ZHEPLYNSKYI

*Lviv regional branch of National Association of kobzars of Ukraine
Lviv, 79054, L. Kurbas street, 5.
tel. 2629239.*

Roksoliana Havaliuk

*S. Liudkevych Lviv state musical college
Lviv, 790054, Shashkevych street, 5.
g.roxolana@gmail.com*

The article embraces the reconstruction of the main stages of life and activity of soloist singer in many musical dramatic and operatic theatres, the manager of a number of singer groups and bandurist M. Hrysenko. Within the scope of research the analysis of principles of his artistic personality formation is provided. His great experience in the field of acting and conducting and also his organizing skills are studied.

Key words: founder of musical traditions, pedagogical activity, bandura playing, professionalism is education.

Стаття надійшла до редколегії 19.03.2009

Прийнята до друку 23.09.2009